

פרשת אמור: האם העובר את קו התאריך, ממשיך לספור ספירת העומר בברכה

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שיש לספור שבעה שבועות מפסח ועד עצרת. בפשטות, וכפי שפסקו הרמב"ם (תמידין ומוספין ז', כד) ורוב הראשונים, מצוות זו נחשבת מצוות עשה שהזמן גרמא, שהרי היא נוהגת בזמן מסוים (וכמו לולב ותפילין) ולכן נשים פטורות ממנה. דעה חריגה מופיעה ברמב"ן (קידושין לג ע"ב ד"ה והוי) שסבר, שספירת העומר אינה נחשבת מצווה עשה שהזמן גרמא.

מהי סברת הרמב"ן? **הרב אשר וייס** (נשים בספירת העומר), לאחר שהביא מספר אפשרויות ליישב את הרמב"ן ודחה אותן ביאר, שלדעת הרמב"ן מצוות עשה שהזמן גרמא נחשבת מצווה שמעיקר הדין אפשר לעשותה בכל השנה, אלא שקבעו לעשותה בזמן מסוים. למשל, מעיקר הדין אפשר ליטול לולב ולשבת בסוכה כל השנה, אלא שהתורה קבעה שיש לקיים דווקא בסוכות.

ספירת העומר לעומת זאת לא הייתה יכולה להיספר בכל השנה (והתורה קבעה לסופרה בימים מסוימים), שהרי מטרתה לחבר את הימים שבין פסח לעצרת. לכן, למרות שבפועל סופרים אותה בימים מסוימים - אין היא נחשבת מצוות עשה שהזמן גרמא (ועיין בדף לברכת האילנות שנה ג'), ובלשונו:

"ואני כשלעצמי הוי' אמינא סברא אחרת בדעת הרמב"ן, דאין דין מצוות עשה שהזמן גרמא אלא במצווה ששייך לקיימה בכל זמן, אלא גזירת הכתוב שנוהגת רק בזמן מסוים כגון לולב, סוכה ותפילין, אבל עצמותה של מצות ספירת העומר אינה אלא ספירת הימים שבין פסח לעצרת דהם ימי העומר ולא זולתם, וזו הסיבה שאי אפשר לקיים מצוה זו בזמן אחר."

בעקבות העיסוק בדיני ספירת העומר בפרשה, נעסוק השבוע בשאלה, האם קטן שנהיה בר מצווה באמצע ספירת העומר ממשיך לספור בברכה, ומה דינו של העובר את קו התאריך, וביטל ספירה של יום אחד. כדי לענות על שאלות אלו, יש להקדים ולראות מחלוקת שדנו בה הפוסקים והיא, מה דינו של אדם ששכח ולא ספר יום אחד.

אדם שדילג על יום אחד

מה דין אדם ששכח לספור יום אחד ספירת העומר?

א. לדעת **התוספות** (מנחות יו ע"א ד"ה זכר), **הרא"ש** (פסחים י, מ) ורוב מוחלט של הראשונים, גם אם אדם שכח לספור ספירת העומר פעם אחת (או יותר), הוא יכול להמשיך לספור עם ברכה בשאר הימים שנשארו. בטעם ההיתר נימק הרא"ש, שכל יום ויום בספירה נחשב מצווה בפני עצמה, ולכן גם כל ספירה עומדת לעצמה.

ב. **בעל הלכות גדולות** (תוספות שם) חלק וכתב, שהשוכח אינו יכול להמשיך ולספור. יש שביארו בדעתו, שספירת העומר נחשבת מצווה אחת ארוכה, ומשום המחמץ חלק ממנה אינו יכול להמשיך בה. יש שחלקו וביארו, שגם לשיטתו כל יום מצווה בפני עצמו וכדעת הרא"ש, אך מכיוון שהתורה מוסיפה ודורשת שהספירה תהיה 'תמימה' (שלמה), השוכח יום אחד ספירתו אינה תמימה.

להלכה

להלכה שילב **השולחן ערוך** (תפ"ט, ח) את הדעות. **מצד אחד** פסק כדעת התוספות, שגם אדם ששכח יום אחד צריך להמשיך לספור. **מצד שני**, בגלל שלדעת ההלכות גדולות אין להמשיך ולספור כלל, יש לחשוש לשיטתו, ויש להמשיך לספור ללא ברכה. אמנם, אם אדם שכח לספור בלילה ונזכר וספר ביום, הוא יכול להמשיך לספור בשאר הלילות בברכה.

הסיבה לכך היא, שבעקבות סתירה בין הגמרא במנחות (יו ע"א) לגמרא במגילה (כ ע"ב), נחלקו הראשונים האם אדם ששכח בלילה יכול לספור ביום. להלכה פסק השולחן ערוך, שאדם שספר ביום ימשיך לספור בשאר הלילות בברכה בגלל ספק ספקא. **ספק** שמא הלכה כדעת התוספות שכל יום ויום מצווה בפני עצמה, ו**ספק** שמא ספירה ביום נחשבת ספירה.

א. למרות פסק השולחן ערוך שהשוכח יום ממשיך לספור בלי ברכה, האחרונים הביאו מספר מקרים בהם מי ששכח יכול לסמוך על רוב הראשונים, ולהמשיך לספור בברכה. **הרב וואזנר** (שבט הלי ג, צו) כתב, שרב ששכח לספור יום אחד ונוהג לספור בבית הכנסת בקול רם, מותר לו לספור בבית כנסת עם ברכה כדי שלא יתבייש בפני בני קהילתו, ומפני כבוד התורה, ובלשונו:

"רב מנהיג בעירו, ששכח באחד הימים של ספירת העומר לספור הספירה, ונשאלתי מה יעשה בשאר הימים כי הוא רגיל לספור ברבים ואיכא (=יש) כבוד התורה וביזיון אם לא יספור. בענייני במקום הדחק כזה אפשר לסמוך על דעת הראשונים בסימן תפ"ט דכל יום מצווה בפני עצמו, ויספור בשאר ימים בברכה."

ב. כמו בכל המצוות, עיקר המצווה בספירת העומר היא מעשה הספירה ולא הברכה. למרות זאת, ישנם שכאשר שוכחים לספור יום אחד ולא יכולים להמשיך לספור בברכה, מפסיקים לספור לגמרי. במצב כזה פסק **הרב דב ליאור**, שאפשר להורות להם שימשיכו לספור בברכה, ולסמוך על הדעה המרכזית בראשונים שכל יום ויום נחשב מצווה ואפשר לברך.

קטן שנעשה בר מצווה

השלכה נוספת למחלוקת, יש בשאלה מה דינו של קטן שגדל ונהיה בר מצווה במהלך ספירת העומר. בעניין זה יש שלוש דעות באחרונים, ונבארן קודם בקצרה:

דעה ראשונה סוברת, שמהרגע שגדל הוא מפסיק לספור בברכה, גם אם ספר עד כה בברכה. **דעה שניה סוברת**, שמתחיל לספור בברכה מהרגע שגדל, גם אם לא ספר בברכה עד כה. **דעה שלישית** סוברת שדינו כגדול, רק אם ספר בברכה עד שגדל הוא יכול להמשיך לספור בברכה בהמשך. נראה כעת את ביאור השיטות:

א. **הדעה הראשונה: החיד"א** (ברכי יוסף קכד, ג) ו**הרב עובדיה** (יביע אומר ג, כז) סוברים, שעל הקטן לאחר שגדל להפסיק בכל עניין לספור בברכה. בטעם הדבר נימקו, שמכיוון שקטן פטור מן המצוות, נמצא שגם אם הוא ספר עד כה - אין בספירתו משמעות, וכפי שכותבת הגמרא במסכת ראש השנה (כ ע"א), שאדם שעשה מצווה כאשר היה פטור ממנה - אין בעשייתו משמעות.

לכאורה מדוע אין לומר, שהקטן היה חייב בספירה חיוב מדרבנן? וכפי שכותבת הגמרא בברכות שקטן חייב במצוות מדרבנן. בעניין זה הלך הרב עובדיה בדרכם של הריטב"א, המאירי (מגילה יט ע"ב) ועוד ראשונים, שכאשר הגמרא כותבת שקטן חייב מדרבנן, כוונתה לומר שהאב מחייב לחנך את הילד מדרבנן, אבל הילד עצמו פטור לגמרי, ולכן גם ספירתו אינה ספירה, ובלשונו: "העיקר להלכה כדברי הפוסקים הנ"ל שאינו יכול לספור עוד בברכה. וכן העלה האבני נזר בחלק ב' (סימן תקל"ט). וכן כתב בשו"ת שערי דעה חלק א' (סימן כ"ד). ומאחר שכלל גדול בידינו ספק ברכות להקל, יש להורות לקטן שהגדיל בימי הספירה שיפסיק מלברך, וימשיך לספור בכל יום בלי ברכה. ובשנה האחרת יקיים המצווה בשלמותה בברכה."

ב. הדעה השנייה: דעה חולקת הפוכה מהרב עובדיה, היא דעתו של **החסד לאברהם** (תניא נו). הוא טען, שגם אם הקטן שכח ולא ספר כאשר היה קטן - כאשר הוא גדל מותר לו להתחיל לספור בברכה. בטעם הדבר נימק, שכאשר בעל הלכות גדולות כתב שצריך שהספירה תהיה תמימה, אין כוונתו לימים הנספרים (49), ואז מי ששכח יום אחד לא יכול להמשיך לספור, אלא הכוונה לאדם הסופר. וכיוון שרק מעתה יתחיל אותו הקטן להתחייב בספירה, רק מעכשיו הוא צריך לשמור על שלימות הספירה.

ג. הדעה השלישית: הממצעת בין השיטות סוברת, שדינו של קטן שווה לגדול. אם הוא ספר בברכה עד כה, אז גם כאשר גדל ונהיה בר מצוות עליו להמשיך לספור, אך אם לא ספר עד כה בברכה הוא אינו יכול להמשיך לספור בברכה. כשיטה זו פסקו להלכה רוב הפוסקים, ובניהם **הכתב סופר** (סי' צט), **הרב פרנק** (הר צבי או"ח ב, עו) ועוד, ובלשונו של **ערך השולחן** (תפט, טו):

"כתב בעל הלכות גדולות, שאם שכח יום אחד מלמנות לגמרי בין יום הראשון או אחד משאר ימים יספור כל הימים שאחריו בלא ברכה משום דאין זה תמימות. קטן שנעשה בר מצווה בתוך ימי הספירה, כיוון שספר גם קודם מטעם חינוך, פשוט הוא שיברך מכאן ולהבא אמנם אם לא בירך מקודם לא יספור אחר כך בברכה."

מה סברתם? הועלו מספר אפשרויות. אפשרות ראשונה, לחלק בין מקור המצווה לבין קיומה. אמנם קטן הסופר ספירת העומר חייב במצווה רק מדין חינוך, אבל אחרי הכל הרי בפועל הספירה התבצעה. לכן קטן שספר בברכה את כל הימים עד הבר מצווה שלו נחשב כאילו ספר, ולכן גם לאחר הבר מצווה יכול להמשיך לספור.

הרב בן ציון אבא שאול (אור לציון א, לו) העלה אפשרות שניה וכתב, שגם אם אכן נער הבר מצווה לא חייב בספירה באותה רמה שקטן חייב בספירה, ולכן היה מקום לומר שקטן שגדל לא ימשיך לספור, מכל מקום מסתבר לומר שהוא חייב ספירת העומר לפחות כמו שהיה חייב כשהיה קטן, ולא הגיוני לומר שבגלל שגדל והתחייב במצוות יפסיק לספור בברכה.

טיסה לחוץ לארץ בזמן ספירת העומר

שאלה נוספת המתעוררת בעקבות בעל ההלכות גדולות היא, מה יעשה אדם הטס לחו"ל בזמן הספירה. על מנת להבין את הקושי שמתעורר בעניין, יש להקדים בקצרה כיצד קובעים את קו התאריך. מכיוון שכדור הארץ עגול והשמש מאירה בכל מקום בזמן אחר, נמצא שבמקומות שונים השעה שונה. לדוגמא, כאשר בארץ ישראל עדיין יום, באוסטרליה הגיע כבר הלילה.

כעת, נניח שבמדינה אחת השעה היא שש בבוקר ובמדינה אחרת השעה תשע בערב, כיצד מחליטים האם המדינה בה השעה היא שעת ערב מקדימה בזמן את המדינה שאצלה בוקר, ולכן אצלה כבר יום שני (על פי היהדות מתחיל היום בלילה) בעוד שאצל המדינה שבשעת בוקר עדיין יום ראשון, או שמא היא מאחרת בזמן מהמדינה שאצלה בוקר, ואצל שתי המדינות עדיין יום ראשון?

בעקבות כך קבעו, שישנו קו (דמיוני) הנקרא קו התאריך (הנמצא בגריניץ) הנמצא בקו האורך אפס, ובו קבעו שמתחיל היום. לאחר מכן, כל המדינות הנמצאות מערבית אליו (למשל ארצות הברית) עד קו האורך 180, מקדימות את שעת גריניץ' בזמן (כל חמש עשרה מעלות אורך יש התקדמות של שעה), ואילו המדינות המזרחיות אליו (כמו יפן), מאחרות אותו בזמן¹.

לכן, לפעמים יכול להיות שאדם יטוס מיפן לארצות הברית, ובעוד שביפן היה יום שלישי בשבוע, כאשר הוא יגיע לארצות הברית שם כבר יהיה יום רביעי (גם בגלל שעות הטיסה), והוא יפסיד יום אחד מספירת העומר, והרי כפי שראינו להלכה נפסק שאדם ששכח יום אחד לספור ספירת העומר אינו יכול להמשיך לספור בברכה! למעשה בעניין זה ישנן שלוש דעות:

מחלוקת האחרונים

א. **הרב מליובאוויטש** (שערי הלכה ומנהג ב, ריט) סבר, שהספירה היא פרטית ואישית ללא קשר למה שנהוג באותו המקום. משום כך נקט שאדם שמגיע למקום בו התאריך שונה, על אף שכולם סופרים כבר י"ג לעומר, מבחינתו הספירה כעת היא י"ב לעומר, וכך הוא ימשיך לספור. גם כאשר יגיע כבר שבועות, וכולם יסיימו לספור - הוא ימשיך ויספור את היום האחרון, ובלשונו:

"אם עובר את קו התאריך באמצע הספירה, מכיוון שמצוות ספירת העומר מוטלת על כל יחיד ויחיד בפני עצמו, עליו לספור את הספירה שלו, לפי חשבון הימים שלו, שאין זה תלוי בספירה הנספרת על ידי אחרים בצדו של קו התאריך."

ב. **הגרש"ז אויערבך** (מעדני שלמה) חלק ונקט, שמכיוון שהוא הפסיד יום אחד בגלל המעבר של התאריך, דינו ככל אדם שלא ספר יום אחד, ומעתה והלאה ימשיך לספור אך ללא ברכה. הסברא בשיטתו היא, שהספירה שייכת לכל הנוכחים בכל מקום באשר הוא. משום כך, כאשר הסופר הגיע למקום בו סופרים כבר את יום המחרת - הוא הפסיד את הספירה של היום הקודם.

ג. דעה שלישית היא דעתו של **הרב אשר וייס** (שיטת הבה"ג) שכתב, שלמרות שהוא ביטל יום אחד בגלל קו התאריך, אף על פי כן הוא ממשיך לספור בברכה וכמנהג המקום אליו הגיע. בטעם הדבר נימק, שכאשר בעל ההלכות גדולות סובר שאין להמשיך לספור כאשר לא ספרו יום אחד, זה רק אדם ששכח, אבל כאן לא היתה שכחה ולכן יש להמשיך לספור בברכה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ הפוסקים הביאו הגדרות שונות לקו התאריך. למשל לדעת בעל המאור קו התאריך נמצא 90 מעלות מירושלים, אחרים קבעו שקו התאריך 114 מעלות מירושלים, ונאמרו עוד שיטות בעניין. מכל מקום אין זה נושא הדף (אולי בהזדמנות אחרת), והמטרה הייתה להעביר את העקרון.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com